

ՀԱՄԱՌՈՏ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵՐ ԵՒ ՔՈՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԱՑՈՑՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առաջ Շաբաթ օրը, որ է Ճրագայւոյց Ս. Զատիկի, տեղացի ժողովուրդին կողմէ ծանօթ է որպէս Վոյսի Շաբաթը (պահարկութիւնը Հիւսուաւորեայ՝ հանդիսութեան է պնշուշտ)։ Ղարթբ դայն կը հօշկն Վարախոսրեան եւ Լոյսի Շաբաթը։ Զատիկական խանդավառութիւնը այդ օր կը հասնի իր գագաթնակէտին եւ Ս. Յարութեան Տաճարը կ'ունենայ իր մեծագոյն խոնջումը։ Մեծաթիւ ոստիկանական կը փութայ Տաճար, թէ՛ կարգապահութեան հսկելու եւ թէ՛ միջ-համայնքային հասանկոթ վէճեր հարթելու համար։ Նաեւ հրէշ խումբ, մոմհրու լուցումէն յառաջ գալիք հաւանական հրդեհի մը առաջը առնելու համար։ 1967ի պատերազմէն առաջ, երբ դրացի Արարական թրկիներէն — եւ յատկապէս Սիւրիա-Լիբանանէն — բազմաթիւ ուխտաւորներ կ'ունենային, ինչպէս նաեւ բաւականաչափ Ղարթ ուխտաւորներ կը ժամանէին Եգիպտոսէն, մարդոցնէր, սաքի տակ գաղտնի իսկ կ'ըլլային։ Ներկայիս, ուխտաւորները ընդհանրապէս Յոյներ են, ժեծ մասամբ կիւրթսէն, ու նաեւ Յունաստանէն։ Ճիշդ ինչպէս Մնեղեան տանին, նմանապէս Ս. Զատիկին, ամենէն խանդավառ հանդիսութիւնը Ճրագայւոյցին է որ կը կաթարուի, գէթ Արեւելեան Եկեղեցիներու մօտ։ Լատինաց Վիսուաւորեայ՝ հանդիսութիւնը — զոր կը կատարեն կանաչ առաւօտուն, տունը միասին եղած տարիներուն՝ գրեթէ որեւածագին — շատ աւելի պարզ է ու տնչու։ Կրկարան մը կը զետեղեն Պատանատեղիին մօտ, որուն պոռխըր ունեւորով խառնելէ ետք, վրան կը որսկեն զօրհնուած ջուրը եւ լուցկի մը վառելով՝ անկէ յառաջ եկած կրակէն կը լուցեն մոմակալի մը վրայ զետեղուած երեք մոմեր ու անմիջապէս կը վերակսին հնչեցնել Հիւսուաւորեան, որուն զործածութիւնը քաղրած կ'ըլլայ Մեծ Պահար

առաջին օրէն։ Ս. Գերեզմանին վրայ կը մատուցանեն հանդիսաւոր Ս. Պատարագ, — կատարելէ ետք, մեզի նման, Մնեղոց եւ մարգարէական գրքերէ հատուածներ — որու ընթացքին կը կատարեն Վերադարձութեան Զուրաի օրհնութիւն։ Տեղական Եկեղեցիներուն մէջ, այս արարողութիւնները կը կատարեն իրիկուան մութին — ժամանակին՝ կէս գիշերին, ինչպէս մեր նախորդ յօդուածով ըսինք, Տաճարին դրան բացումը վերապահուած է Հայոց։ Ուստի, Լատինաց հանդիսութեան աւարտին — եթէ տունը միասին չ'ըլլայ՝ կէս գիշերին, այսինքն Յունաց Թաղման արարողութեան աւարտին — կը փակուի դուռը Տաճարին, եւ իսլամ գոնապահներ քանալին կը բերեն Հայոց վանք։ Դրան բացումէն առաջ ալ գոնապահները կու գան մեր վանքը, եւ Միաբան Հայերութեամբով կ'իջնեն Տաճար, ուր թափօրը լիսաւորող Աւագ Թարգմանին ձեռքէն է որ կ'առնուի քանալին։ Քիչ ետք, Սկաւառական խումբերու առաջնորդութեամբ, Պատրիարք եւ Միաբանութիւն կը մեկնին Տաճար, ուր առաջին հանդիսութիւնը կ'ըլլայ Յունաց եւ Հայոց կողմէ Ս. Գերեզմանի դրան կ'ընուած, ի ներկայութեան Կրօնի Նախարարութեան ներկայացուցիչին, կէսօրէն ժամ մը առաջ, իսկ Հիւսուաւորեայ՝ հանդիսութիւնը կը կատարուի կէսօրէն ժամ մը ետք, Յունաց Ս. Գերեզմանին շուրջ կատարած մեծահանդէս թափօրէն յետոյ։ Տաճարին բոլոր ջահերն ու կանթեղները այդ միջոցին մարած ըլլալուն, թափօրականք կը դառնան առանց մոմավառութեան, երգելով գրեթէ մեր Հիւսուաւորեան թարգմանութիւնը եղող քաղցրալուր մեղեդի մը։ Թափօրը գլխաւորող իրենց Պատրիարքը, մերկանալով եպիսկոպոսական իր գեղատեսիլ, ճերմակ շապիկ մը վրան առած, մեր Լուսաւան վարդապետին հետ միասին,

կը մտնէ Ս. Գերեզման, որուն քովնոր զոյգ բողոքածքներէն — հարաւայինէն՝ Հայոց, հիւսիսայինէն՝ Յունաց և հինգ վայրկեանէն գուրս կու գայ նստիւողան լոյսը, զոր տեղացի, աշխարհական լուսակիրներ ակնթարթի մը մէջ կը հասցընեն մեր վերնատան պատշգամին մէջ իր գիրքը գրաւած Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր. Ս. Գերեզմանի մուտքը նեղ ըլլալով, վերջը մտնողն է որ առաջ գուրս կ'ելլէ։ Ահա թէ ինչու Հայոց լոյսն է որ առաջ կ'ելլէ, որմէ իրենց ժամերը կը վրտեն մեզի հետեակ Ղպտիներ և Ասորիներ, որոնք ապա կը հետեւին Ս. Գերեզմանին չուրջ կատարուող մեր եռադարձ թափօրին, զոր կը գլխաւորէ Լուսաւան Հայրը՝ եպիսկոպոսական խոյրով։ Ուխտաւորներէն շատեր ի ձեռին կ'աւանան 33 ժամեր — Քրիստոսի երկրաւոր կեանքի տարիներուն թուով — կը գտնուին նաև այնպիսիներ, որոնք լոյսը ապակեկտնդակներու մէջ դրած, ամսիջապէս կը դիմեն կայարան, այդ լոյսով վառելու համար իրենց ընտանեկան յարկի ճրագները սօս նական գիշերին։ Յոյնիք իրենց բաժինը հրթալով, ամսիջապէս կը սկսին Ս. Պատարագի մատուցման, ինչ որ մենք ալ կ'ընենք թափօրի աւարտին՝ մեր վերնատան մատրան մէջ^(*)։ Միաբանութիւնը նոյն շքերթով կը վերագաւնայ Մայրաւանքի և ճամբու կէսէն (ուր Պատրիարքն աւ Լուսաւանը կը զգեստաւորուին) թափօրական գնացքով և Վերիստոս յարեալը երգելով մուտք կը գործէ Մայր Տաճար։

Բացի Ս. Յարութեան Տաճարի Պատարագէն, Ճրագալոյցի Պատարագ կը մատուցուի նաև ի Ս. Յակոբ և ի Ս. Հրեշտակապետ։ Ամենէն հանդիսաւորն է Մայր Տաճարինը, որու աւարտին նախատեսակ ալ կը կատարուի, որմէ ետք Միա-

բանութիւնը զգեստաւորեալ և երգելով Ախար յարեալ շարականը, կը բարձրանայ վանքի տեղանտունը, օրհնելու սեղանը՝ որուն վրայ պատաւաւոր տեղ գրաւած կ'ըլլայ զատկական կարմիր հաւկիթը։

Քիչ ետք, Ս. Յարութեան Տաճարի — որուն դուռը չի փակուի այդ գիշեր — մեր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին տանիքը, Հապէշներ կը գառնան խաղաղեղ թափօր մը, թմրակներով և ծնողաներով (Անոնք նմանօրինակ թափօր մը, ոչ այնքան հանդիսաւոր, կ'աւանան նաև Խաչվերացի նախընթաց երեկոյեան)։

Կէս գիշերէն ժամ մը առաջ, Տաճար կ'իջնեն Յունաց Պատրիարքն աւ Միաբանութիւնը, մինչ Յրոնչիսկեաններ, զըլխաւորութեամբ Կիւսթոսին, անպաշտօն հանդիսութիւն մը կ'աւանան իրենց բաժինին մէջ, յոր և նման երեկոյեան՝ Ս. Գերեզմանի տոնակին մէջ կատարած Ս. Զատարի նախատեսակին։

ԱՆՏԻՅ ԽՐՈՒԹԻՍԻՆ ՏԵՆՈՒՆ՝ Մեծ Տօբ, ինչպէս կը կոչեն զայն տեղացիք, իսկապէս որ մեծագոյն տօնն է քրիստոնէութեան, քանզի յարութիւնը իմնաքանն է մեր հաւատքին։ Օրը կը սկսի Ս. Գերեզմանին տօնը և Յունաց կատարած մեծաշուք արարողութեամբ։ Մինչ մենք Ալուսաւորեալն անմիջապէս ետք, թափօրի պահուն, արգէն իսկ կը թնդացնենք Վերիստոս յարեալը, անոնք կէս գիշերային այդ պահուն է միայն որ առաջին անգամ կ'եղանակեն Վերիսթոս Անէսթիան, որուն հաւատացեալները կը պատասխանեն միաբերուն՝ Ալիթոս Անէսթիան (= իսկապէս յարեալ)։ Ենտոյ կ'աւանան մեծահոնդէս եռադարձ թափօր Ս. Գերեզմանին չուրջ և կը մատուցանեն հանդիսաւոր Ս. Պատարագ սրբազնագոյն այդ վայրին վրայ։ Յիշեալ հանդիսութեանց աւարտին՝ Հայք, որ մինչ այդ (ժամը 2ին) Մայրաւանքէն պաշտօնական գնացքով իջած և վերնատան մեր մատրան մէջ պաշտամբ կ'ըլլան ժամերգութեան մէկ մասը, կ'իջնեն չրջափակը Ս. Գերեզմանին և արարողութեան մնացեալ մասը կը կատարեն թափօրական գնացքով։ Ղպտիներ և Ասորիներ, որոնք մինչ այդ աւարտած կ'ըլլան Ս. Պատարագը, կը հետեւին մեր թափօրին։ Սուրբ

(*) Յետ միջօրէի ժամերուն Ս. Պատարագ մատուցանելու աւելորդութիւն չկայ Արեւելեան Եկեղեցիներու մօտ։ Յունաց մօտ Ս. Զատիկի ճրագալոյցին միայն կը կատարուի այդ, իսկ մեր մօտ՝ նաև Ս. Ծննդեան ճրագալոյցին։ Ներսիսեանի մէջ տրեղ Սրբառեղիակ իրաւաւ կարգին (Status Quo) պտահաւաւ, Վիսաւաւրայ Համարձեմի առթիւ ալ մենք գիշերալիւ ժամուն կը մատուցանենք Ս. Պատարագ։

Գերեզմանին դիմաց կը կատարուէի ՎԱՆ-
դաստանը, իսկ Ս. Պատարագը, կարճ դա-
դարէ մը հոգ, կը մատուցուէի սրբավայ-
րին վրայ: Աւարտին, Միաբանութիւնը
վանք կը դառնայ, Հայոց Թաղի մուտքէն
երգեցողութեամբ յառաջանալով՝ կ'ենլէ
Պատրիարքարան:

Այդ ժիշդին — եթէ Զատիկը միա-
սին ըլլայ անշուշտ — Լատինաց Միաբա-
նութիւնը շքերթով կ'իջնէ Ս. Յարութեան
Տաճար, ուր Պատրիարքը հանդիսաւոր Ս.
Պատարագ կ'ը մատուցանէ Ս. Գերեզմա-
նին դիմաց շինուած շարժական սեղանին
վրայ(*) Դեպ Սրբավայրին շուրջ կը
կազմուէի մեծահանդէս թափօր, որուն ի-
րենց մասնակցութիւնը կը բերեն կաթո-
լիկ տէրութեանց հիւպատոսները, իրենց
բարապաններով միատեղ, և որուն ըն-
թացքին չորս Աւետարաններէն կ'ընթեա-
նուն Յարութեան վերաբերեալ հաստաւո-
նիքը: Կը վերջացնեն ակօթին և նոյն
հանդիսաւորութեամբ — սկսածսներու ա-
ռաջնորդութեամբ — կը վերադառնան
իրենց Պատրիարքարանը:

Ճիշդ այդ ատեն, նոյն հանդիսաւոր
գնացքով, Յունաց Պատրիարքն ու Միա-
բանութիւնը՝ զգեստաւորեալ, յարութեան
շարականներ երգելով և ալ ու ձախ ծա-
ղիկներ սփռելով, կ'իջնեն Ս. Յարութեան
Տաճար, կատարելու համար Աւագ Եօթն.
եակի եզրոսփակիչ հանդիսութիւնը: Կրօ-
նից Նախարարութեան ներկայացուցիչն
ու պետական գէմբեր, որոնք մասնակցած
կ'ըլլան Լատինաց թափօրին, սերկոյ կ'ըլ-
լան ասոր ևս: Գաւթին մէջ կատարուած
կարճ արարողութենէ մը հոգ, բոլորն ալ
կը մտնեն Յունաց բաժինը: Ամենէն հոգ,
եպիսկոպոսներ, Աւագ Սեղանին դիմաց
բողմած, կ'ընդունին ուխտաւորներուն
աջահամբոյրը: Ասկէ՝ այդ հանդիսու-
թեան տրուած անուենը՝ ՎԱՆահամբոյրը:

(*) Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագելու
իրաւունքը ունին միայն Հայեր, Յոյներ և
Յորանյիսեկեան Միաբաններ, որոնք պահպան-
ներն են Ս. Տեղեաց: Նկատելով որ եպիսկո-
պոսական առաքեալ չկայ այդ կարգին մէջ,
հանդիսաւոր օրերուն, երբ պատարագիչը ըլ-
լայ Պատրիարքը կամ եպիսկոպոս մը, սեղան
կը շտկեն Սրբավայրին դիմաց և հոն կ'ը պա-
տարագեն: Այդպէս ըրին 1814ին, երբ Ս. Եր-
վեր այցելու Սրբազան Պապը պատարագեց:

Ղուկասու Աւետարանը կը պատմէ,
թէ Յարութեան օրը, երկնայան դէմ,
մեր Տէրը հանդիպեցու իր աշակերտնե-
րէն (72էն) երկուքին, ճամբուն վրայ
էմմաուս գիւղին, որ հեռու էր Երուսա-
ղէմէն ճորտիւր և վաթսուն ասպարիսաւ
(հիւսիս-արեւմուտք) և ընկերացաւ անոնց
մինչև գիւղը: Լատիններ հոն ունին վանք
և եկեղեցի, ուր հանդիսաւոր մուտք կը
գործէ Յորանյիսեկեանց կիւսթօրը նոյն
երկնայան և յաջորդ տուած հանդիսիւ
պատարագելէ հոգ կը կատարէ ճացերու
օրհնութիւնը, ի նշանակ Բրիտանիայ, որ
յայտնեց ինքզինք ձիւրկանել հոգին:

Լատինք Սեպտեմբրի 25ին ևս հոն
կը կատարեն հանդիսութիւն. նշելով յի-
շակը ՎՍԻժնի և կղզովպասի: Երկրոր-
դին անունը մեղի կու գայ Աւետարանէն:
Իհնչը կը կոչուէ նաև Վէլ-Քուպէյպէ, չ-
չփոխելու համար զայն էմմաուս անունը
կրող սերիչ գիւղակի մը հետ:

Մենք ալ, Մայրավանքի մեծ բակին
մէջ կատարած ՎԱՆդաստանի ընթացքին
կը կարդանք Ս. Աւետարանէն էմմաուսի
դէպքին վերաբերեալ համարները: Ապա
թափօրը շրջանը կ'ընէ բակին և գալով
եկեղեցւոյ բակը՝ հոգահանգիստ կը կատարէ
հայ ազգի բոլոր ննջեցեալներուն համար:
Անձրեւոտ օդի պարտադրին, ՎԱՆդաստանը
կը կատարուէ Մայր Տաճարին մէջ:

Եաջորդ օրը, մեր Եկեղեցւոյ միւս
Տաղաւարներու երկրորդ օրերուն նման,
նշանակուած է իր Թեոֆանի մեռելոց:
Ս. Աթոռոյ մէջ ռակոյն Զատիկ Երկու-
շարթին փառաւոր և բացառիկ հանդիսու-
թեանց օր մըն է: Ուստի խնդրամատոյց
ազգայնոց ննջեցեալներուն համար հոգե-
հանգստեան պաշտօն կը կատարուէ յաջորդ
օր՝ Երեքշաբթի, Ս. Գիւստրի մատան
մէջ մատուցուած Ս: Պատարագէն յետոյ:
Երկուշաբթի օր, Պատրիարքը Աւագ Խո-
րանին վրայ կը պատարագէ հանդիսիւ և
այա, ամպնովանիի ներքև և Ս. Խաչա-
փաթի մատուցան ի ձեռին, կը նախադասէ
եռադարձ մեծահանդէս թափօրին: Վար-
դապետներ ի ձեռին կ'ունենան սրբոց
մասունքներ, որոնք յատկապէս դուրս
կը բերուին Ս. Աթոռոյ Գանձատունէն
իցոյց ուխտաւորաց, որոնք յետոյ, Միա-

բանասկան և ժողովուրդին հետ երգեցողականութեամբ կը քարճարանան Պատրիարքարան և Պատրիարքին աջը առնելով Ս. Պատրիարքի նշխար կը ստանան անկէ:

Յոյն-կաթոլիկներու մօտ բազմաթիւ լեզուներով Ս. Աւետարան կարդալու առժոյրութիւն կայ այդ օրը:

Երեքշաբթիին շնորհաւորութեանց օրն է: Արարողութեան աւարտին, Պատրիարք և Միաբանութիւն շնորհաւորութեան կը միկնին Յունաց — և, եթէ տօնը միասին է, նաև Լատինաց — Պատրիարքին, և ապա վանք դառնալով, մինչև կէսօր, Գ'ընդունին շնորհաւորական այցը այլազան համայնքներու հոգեւոր պետերուն և աւելի ուշ կամ յաջորդ օրը՝ պետական պաշտօնատարներու և Հիւպատոսներու: Իսկ Պատրիարքական Փոխանորդ Սրբազանն ալ շնորհաւորութեան կ'երթայ այլ յարանաւանութեանց հովիւներուն: Աւելորդ չըլլայ ըսել թէ Երուսաղէմի մէջ մեծ ու փոքր 15 քրիստոնէայ համայնքներ կը հաշուրուին, չհաշուելով Բողոքական մանր աղանդներն ու Մորմոնները^(*):

Ս. Զատիկով կը սկսի Յիւնացի շրջանը: Բառը կու գայ 50 թիւէն, որ թիւն է Ս. Զատիկէն Հոգեգալստեան երկարող օրերուն: Առաջին 40 օրերուն — մինչև Համբարձում — իսկող Չորեքշաբթիները և Ուրբաթներն ալ պահոց օրեր չեն նկատուիր: Յունաց մօտ անընդմէջ Ուտիքի միջոցը վերջ կը գտնէ Նոր կիրակիով:

Ս. Զատիկի յաջորդող եօթնակի ընթացքին ուխտաւորները կը միկնին:

Ուրբաթ օրը Յունաց Տօնացոյցը կը նշէ ՎՏօն Պալլադը Այազմային: Պալլադ մէջ, Տէրամօր նկարի մը շնորհիւ պատանան հրաշքի մը — քեանէն ջուր բխելուն — յիշատակը յուերթացնելու համար է որ հաստատուած է այս տօնը:

(*) Այդ համայնքներն են. — Կաթոլիկներ՝ Լատին, Մարոնիթ, Յոյն-կաթոլիկ, շայ-կաթոլիկ, Ասորի-կաթոլիկ, Օրթոքսոններ՝ Յոյն, Բուլգ (Գարմարի և Վերմարի), Բուլմանացի-Սիւրբակներ՝ շայ, Ղպտի, Ասորի, Հապէշէ: Բազմակամներ՝ Անգլիկան, Սկոթլանդական, Լուսաւորական և կը պահուին միայն Ղպտի-կաթոլիկներն որ Բողոքականներն (Թէև սենին Ժողովարան):

Թէև Յինանց միջոցին օրրօք միասնականութիւն չենք ընկր (իրբե տէրունի օրեր), սակայն առաջին Շաբաթ օրը յիշատակուած է իբրև Յիւստով զիլասման Սրբուն Յովնանու Կարապետի: Չենք գիտիր թէ այդ տօնը ինչպէս տն մտած է: Ն. ի. ի. տիպար զլպքի մը յիշատակութիւնով (Յոյներ մինչև անգամ ծոմապահութիւն կը հրահանգեն այդ տօնին), դժուարաւ կը հաշուուի շրջանի ուրախ մըթ. նոյրարին հետ, և յետոյ, կապ մը չունի ան Տիրոջ յարութեան հետ և ոչ ալ յարութենէն ետք պատահած դէպք մըն է: Այլ Եկեղեցիները զայն կը յիշատակեն 29 Օգոստոսին (Յոյնք՝ հոս՝ 11 Սեպտեմբր, իսկ Ղպտիք՝ 12ին, 11ը իրենց Ամանորը ըլլալուն): Յոյներ հոս վանք մը ունին, Վեփանիոս Գլխատման վանքն անունով, ուր կը կատարեն տօնին հանդիսութիւնները: Բայց յոյժ կապածելի է որ այդ ըլլայ մեծ ուրբին զլխատման վայրը, զոր Ս. Գրական բանասէրներ կը գնեն Երուսաղէմէն հեռու տեղ մը, հաւանօրէն Պաղեստինեան կեսարիան:

Ս. Զատիկի յաջորդող առաջին Շաբաթ և կիրակի օրերը յունական, իսկ երկրորդ Շաբաթ և կիրակի օրերը հայկական հանդիսութիւններ կը կատարուին Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս: Հանդիսութիւն ըսելով կը հասկնանք Շաբաթ կէսօրէ ետք Վերաշնորհումով մուտք, իսկ կիրակի օր՝ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ Ս. Գերեզմանին վրայ բայց ոչ թափօր:

Նոր կիրակին, որ մեր մօտ կ'ընկալուի ալ կը կոչուի, Լատինաց մօտ ժանօթ օրպէս Low (= Յած) Sunday և կամ Նոր կամ Ներմակ կիրակի: Արեւելեան Եկեղեցիներու մօտ կը կոչուի Վեփանու Առաքելայի կիրակի, քանի որ յարութեան Տրդ օրն էր որ մեր Տէրը երկրորդ անգամ Վերածննդով քն երեցաւ Սիոնի վերնատան մէջ ծուարած իր ուղկերտներով (Բով.՝, Ի. 26-28), կրք Թովմաս հաւատաց փրկչին յարութեան: Մեր մօտ ալ այդ հատուածն է որ կը կարդացուի երեկոյան իբր արձակման Աւետարան:

Քանի մը տառնամեակներէ ի վեր, մեր մօտ սովորութիւն դարձած է Նոր կիրակին նկատել օրպէս նահատակներու

Ոգեկոչման օր: Ս. Էջմիածին Ծրացոյցին համաձայն, այդ օր կը նշուին զոյգ աշխարհամարտերու մեր նահատակները (վերջինները կարմիր Բանակին մէջ զոհուածներն են), իսկ Սաղիմական Օրացոյցը ունի Վերջապահ Բերումար նահատակացի մերոց յընթաց և. Համաշխարհային Պատերազմին, Քանի ժը տարիներէ ի վեր սակայն. Նահատակներու օգեկոչման օրը փոխադրուած է իր բուն օրը՝ 24 Ապրիլին, կործնալու համար Հայրենիքի և սրբաշունչ մեր հերոսներուն հետ միասնաբար յարգել յիշատակը մեր անմահներու: Նահատակներուն 1948ի պատերազմէն առաջ, այդ օր Ս. Պատարագը կը մատուցուէր Ս. Փրկչի վանքի եկեղեցիին մէջ, որուն կից է ազգային գերեզմանատունը, ուր կը գտնուի Արարայի Նահատակաց Եղեալաձանը, որուն մօտ կը կատարուէր հանգստեան պաշտամունք:

Նոյն օրը, յետ միջօրէի, արաօնեալ է Ս. Պատի օրհնելը:

Հատկական ութ օրերը անցած ըլլալով, յաջորդ օրունէ պակեայ օր Յինանց բացատրութիւնը կը գործածուի Օրացոյցին մէջ: Նոյն օրը կը վերաբացուին Ս. Աթոռոյս վարժարանները:

Երկնայն շրջանին մեր մօտ ժողորուութիւն է շարունակական հատուածներուն յիշերցումը կատարել չորս Անտարաններէն: Այսպէս, առաւօտեան ժամերգութեան սկիզբը կը կարգանք Յովնանէսէն, աւարտին՝ Ղուկասէն, երեկոյեան ժամերգութեան սկիզբը՝ Մատթէոսէն, իսկ աւարտին, իրեն արձակման Անտարան, Մարկոսէն: — Նուե, զարնան եղանակին զօգագրիպելուն, ամէն կիրակի, առաւօտե երեկոյ, կը կատարուի Վերջապատում, բացի (պատճառը անհասկնալի) հրօրդ, Առաքիւնաւորան կիրակիի երեկոյէն:

Երկեայ կիրակին կը կոչուի նաեւ Կանաչ կիրակի: Ինչպէս բաւեցաւ, այդ օր կը պատարագենք Ս. Գերեզմանին վրայ, իսկ Վերջապատումը կը կատարենք Պատարագի աւարտին: Ատով վերջ կը գտնեն Ջատիկան շրջանի բոլոր հանդիսութիւնները մեծագոյն այդ սրբավայրէն ներս և մերտնք մինչև աշուն, զրկթէ օր ամիս, հանդիսութիւն չեն ունենար հոն:

Յունաց մօտ այդ օրը կը կոչուի Վերջապատում կիրակի: Կը պատարագեն Ս. Յարութեան գաւթի Ս. Յակոբ եկեղեցիի բակի ՎՍ. Յովնէփ (Արիմարագի) և Նիկոգեմոս տնունը կրող մատրան մէջ:

Երկնայն կիրակիները գոյներով կոչելու (յաջորդը Կարմիր կիրակի անուամբ ծանօթ է: Տեսանք Լատինաց Ընդամակը. իսկ Հայ-Կաթոլիկներ ունին, Ջ. կիրակին համար Վերջին կիրակին, Ուշագրաւ է կորեոս գոյներէն Կապոյտին բացառելով (նրա) մտին Ռքարայնց Պատարագ Ենթերջ Արքեպ. Բաւարար բացատրութիւններ ունի իր Երանգեղ կիրակիներ և Հոգեգալուստ գրքին մէջ, ըստ որում. այդ օրերուն ծաղկած բնութեան հետ աւելցութիւն ժը ունենալէ զատ, Կանաչ ակնարկութիւն ժըն է նորածին քրիստոնէութեան, իսկ Կարմիրը՝ նորահաւատներու թափած արեան:

Չորրորդը Յունաց մօտ կոչուած է Վերջապատում կիրակի: Անկարկութիւնը անգամալոյծին է, որուն բժշկութիւնը կը պատմուի Մարկոսի Բ. գլուխին մէջ: Այդ առաջին անհնգէս կիրակին է, ուր իւրաքանչիւր համայնք իր բաժնին մէջ կը մատուցանէ պարզ Պատարագ (*):

Լատիններ թէև մասնաւոր անուններ չունին Երկնայն կիրակիներուն համար, բայց Չորրորդը ծանօթ է իրենց մօտ որպէս Վերջապատութեան Կոչման կիրակին, ուր մասնաւոր աղօթքներ կ'ըլլան որպէսզի Տէրը արժանաւոր մշակներ հասցնէ իր այգիին: Երրորդ կիրակիին, 7 տարիքը լրացուցած փոքրիկներուն առաջին Հաղորդութիւնը կը շնորհեն, իսկ 2 շաբաթներ հետք (ն. կիրակիին) Դրօշմի Ռահուրդը՝ առաւել հանդիսաւորութեամբ:

(*) Բացի Լատիններէն, որոնք Մեծ Պահոյ կիրակիներուն միայն իրաւունք ունին պատարագելու իրենց բաժնին մէջ — Մագաղիանցի խորան: Յայեր (բացի այն կիրակիներէն ուր Լատիններ կամ Հայեր հանդիսութիւն ունենան), Ղապիներ և Ասորիներ ամէն կիրակի ունին այդ իրաւունքը: (Յայեր և Ղապիներ կիրակիներէն ժամերգութիւնը ևս հոն կը կատարեն), իսկ Հայք՝ երկու շաբաթը անցած մի վերջապատում մէջ: Ասոր փոխարէն, Լատինք ունին ամէն օր (երեկոյեան) իսկ Հայք՝ երեք օր (Ուր., Եր., կիր.) թափօր գառնալու իրաւունք:

« Թիսունց միջոցի կիսուն ինկոզ Զորեքչարթին (25րդ օրը) Յունաց մօտ կը կոչուի կալապենտէկոստ (Mesopentecost), որուն նախատեսակ ալ կը կատարեն:

Հինգերորդ կիրակին մեր մօտ տօն է Եփեսոմ Սրբոյ Խաչին: Եունաց մօտ ա՛ն կը կատարուի Մայիսի 7ին (հոս՝ 20ին), պատարագելով Գողգոթայի վրայ, քանի որ 351ին Կրեցած լուսաւոր խաչին մէկ թեւ կ'երկարէր մինչև Գողգոթա և միւսը Զիթենեաց լեռ: Ապա Ս. Խաչափայտի մօտ ունեցով թափօր կը դառնան Ս. Գերեգ-մանին շուրջ, որմէ ետք կ'ընթեռնուն այդ հրաշալի դէպքին առիթով Երուսաղէմի կ'երկող Հայրապետին կոստանդ կայսեր յղած թուղթին պատճէնը: Մեր մօտ ալ նոյնին Հայերէն թարգմանւթիւնը կը կարդացուի առաւօտեան ժամերգութեան պահուն ի Ս. Թակոբ, որուն Աւագ Սեղանին վրայ վառ կ'առնթղանրով զարգարուն խաչ մը զետեղուած կ'ըլլայ:

Տարօրինակ է որ Լատիններ չունին այս դէպքին յիշատակութիւնը (մինչ Եունաց մօտ չկայ Գիւտ Խաչի առանձին տօն, անոր յիշատակը զուգորդուած է Վերացման Խաչին): Ասոր փոխարէն, Մայիս 7ը Խաչի խորհուրդին կապելու համար, այդ օր փոխադրած են Գիւտ Խաչի յիշատակը, զոր ատեն մը կը կատարէին 3 Մայիսին: Կիրեղ Հայրապետի թուղթին մէջ Խաչի երևումը պատահած կ'ըսուի այսուրեքն Պենտեկոստէի: Բայց Հոգեգալուստը Մայիս 10էն առաջ չի աօնուիր: Տարեգիրը ձ կամ Մձ եղած պարագային (ինչպէս էր անցեալ տարի), մենք ալ 7 Մայիսին (Եունաց հետ) կը տօնենք զայն:

Այդ կիրակին Վատմարտցիի կիրակին կը կոչուի Եունաց մօտ (Յովհ. Դ. գլուխ), Նապոլուս, Թակոբի ջրհորին մօտ մատուռ մը ունին ուր կը պատարագեն:

Համարձումը կանխող կիրակին ալ իրենց մօտ կը կոչուի «Ի ծնէ կոյրի կիրակին»: Կ'անկնարկուի Սեղովմի մէջ իր բուժումը գտած կոյրին (Յովհ. Թ. գլուխ): Այդ կիրակին անանուն կը մնայ մեր Տօնացոյցին մէջ, թէև տեղ մը հանդիպած ենք Վաղթանաց կիր. բացատրութեան, որուն իմաստը սակայն մռթ կը մնայ:

(Նար.՝ 6)

Գ. ձ.

ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

(Գնահատական մը)

Դիտեմ որ ուշացած պարտք մըն է զոր պիտի վճարեմ կը վճարեմ երկու պատճառաւ: Թիսուն աօրիններու ընթացքին տող մը չկարդացինք իր մասին: Հակառակ որ 9 սառուար հատարներ հրատարակած է ՎՄայր Յուլյակ Զեռագրաց Ս. Յովորբեանց խորագրով, չաեսանք որեւէ գնահատական գրութիւն մը:

Երկրորդ՝ իմ ուսուցիչն եղած է. հետեւաբար պարտաւոր կը զգամ հրապարակու աշակերտի երախտիքս յայտնել:

Նորայր Սրբազան ծնած է Այնթապ՝ 1904ին: Զաւակն է Տ. Գարեգին Քնչյ. և Սանգուխտ Պողոսեանի:

1922ին մտած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանը: 1925ին Սարկաւազ ձեռնադրուած մեծանուն Տ. Նդիշէ Դուրեան Պատրիարքէն: 1928ին՝ ձեռամբ նոյն Պատրիարքին՝ Արեղայ, իրեն օծակից ունենալով Տիրան Ներսիսեան, որուն հետ միասին 1928-30 ուսանող՝ յԱնգլիա: 1930-35՝ ուսուցիչ յԵրուսաղէմ: 1935-1940՝ Տեսուչ Անթիլիասի Դպրեմանքին, Սահակ Խապայանուն և Բարդէն կիւլէօէրեան կաթողիկոսներու օրով: 1940էն մինչև այսօր ուսուցիչ՝ Երուսաղէմի Ժառանգ. Վարժարանի և Ընծայարանի: Մինչև 1968 նաև Սյրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի: 1943-1957՝ Վանքի Ելեմտից Տեսուչ, որուն հետ գործակից եղանք, Յակոբեան Եռդուպեանի հետ, Կիրեղ Պատրիարքի օրով: 1951ին կը ձեռնադրուի Եպիսկոպոս, ձեռամբ Երջանկայիշատակ Գէորգ Զ. Ամենայն Հայոց Հայրապետին, օծակից ունենալով Վազգէն Եպս. Պալճեան ապժմու (Ամենայն Հայոց Հայրապետը — և Նդիշէ Եպս. Տէրաէրեան — ապժմու Երուսաղէմի Պատրիարքը: 1973ին կը պատուուի Արքեպիսկոս տիտղոսով: 35 տարին երէ ի վեր Տեսուչն է Երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռոյ Զեռագրատան:

Դեռ երէկ մեր սիրելի Հայր Նորայրը այսօր արդէն իսկ 80 տարեկան, Հայոց Եկեղեցւոյ արժանաւորագոյն Արքեպիսկոպոսներէն մին: